ŽENE LEDENICA U PRIPREMI USTANKA 1941. GODINE

Ana Mataija

Pod pojmom žena treba razumijevati udate i mlađe žene, tada starije od 20 godina. Veći dio takvih žena bavio se kućanskim poslovima, nepismene. Samo manji broj imao je osnovnu školu. Zaposlenih na području Ledenica nije bilo.Poznata je činjenica da su upravo Ledenice snabdijevale Rijeku, Sušak, Crikvenicu i druga mjesta ženskom radnom snagom, tj. kućnim pomoćnicama (sluškinje). Veći dio ledeničkih djevojaka prošao je kroz takvo zanimanje, naročito onih između 14. i 20. godine života. Samo manji broj žena radio je u ugostiteljstvu, uglavnom do udaje.

Kućanstvo, djeca i razni poljoprivredni poslovi bili su glavna preokupacija svake žene. Iako u podređenom položaju u odnosu na muškarca, težak teret uzgoja djece i održavanja obitelji nosile su žene na svojim leđima. Razdoblje ustanka i NOB-e za mnoge žene bilo je vrijeme prvih stupanja u javni i društveni život. Kasnije činjenice pokazale su da su žene ravnopravno s muškarcima revolucijom izvojevale svoju slobodu i samostalnost.

Ovdje ćemo iznijeti samo činjenice, okolnosti i aktivnost žena do formiranja organizacije Antifašističkog fronta žena (AFŽ) u veljači 1942.

Žene su uvijek bile spremne da se bore za socijalna prava zajedno s muškarcima. Kada je 16. VII 1937. srušen Statinov kamion kod Batera, u akciji su sudjelovale mnoge žene. Žandari su drugi dan uhapsili pet kirijaša (prepoznali su ih šofer Petar Kalanj i Ivan Ban), pa su pred žandarmerijsku stanicu u Ledenicama zajedno s muškarcima došle i žene i djeca da izvikuju parolu: »Svi smo rušili i drugoga ćemo«. Ovu su demonstraciju organizirali Milan Mataija i Petar Komadina. Žandari su bili prisiljeni da pod pritiskom mase oslobode uhapšenike.

Pred izbore 1938. kandidat HSS Grga Hećimović zakazao je predizborni zbor u selu Mataija Dragi. Milan Mataija naredio je da muškarci ne idu u školu na zbor, ali je organizirao da iz nekoliko sela na zbor

dođu žene i djeca i napadnu ga jajima. Hećimović je pobjegao neobavljena posla. Bilo je i drugih prilika kad su se žene mogle brzo i lako organizirati.

Rad žena bio je usko povezan s radom partijske organizacije Ledenica i s razvojem ustanka 1941. Uključivanje žena u ustanak odvijalo se nenametljivo, povjerenjem i autoritetom rukovodilaca ustanka. Nikakve posebne organizacije nije bilo, žene nisu bile uključene ni u partijsku organizaciju (iznimka je Ana Butković, član SKOJ-a, student veterinarskog fakulteta, strijeljana u Zagrebu 1941).

Odlukom partijske organizacije Ledenica o prikupljanju oružja za ustanike u akciju se postupno uključuju i žene. Ana Mataija (suborac i suradnik Milana Mataije u mnogim akcijama od 1933) i Kata Mataija Pavlova, prve se uključuju u akciju. Nekompletno i pokvareno oružje trebalo je popraviti i vratiti od Josipa Prgića i Steva Komadine iz Mošuna. Ana i Kata uspješno obavljaju taj posao. Uz magarca i namješteni teret prenose oružje na određeno mjesto. Dana 7. ili 8. rujna 1941. Milan upućuje Anu u Novi Iliji Dorčiću i Ivanu Šebalji po sedam vojničkih karabina, skrivenih u nekoj gromači iznad Novog. Budući da su Talijani tada, kod ponovnog preuzimanja vlasti, blokirali Novi i postavili straže na izlaze, puške nisu mogle biti prebačene. Ana i Ivan Mataija prebacuju radio-aparat iz Klančaca do Mataija Drage koncem srpnja 1941 (aparat je na zakazano mjesto donesen iz bribirske čitaonice). Nekoliko stotina kilograma pšenice koju je Josa Komadina Bariša prebacio iz Novog, Ana, Kata i Jove Mataija Smutina gone postupno u mlinove u Crikvenicu i Žrnovnicu da bi se kasnije od toga brašna pekao kruh za ustanike.

Po osnivanju logora u Viševici koncem srpnja 1941. osam Ledeničana od početka kolovoza do 15. rujna 1941. odlazi u partizane na Viševicu. To su: Milan Mataija, Petar Komadina, Mata Frković, Jura Mataija, Ivan Mataija, Zdravko Pađen, Mate Mataija i Anton Komadina. Njihove obitelji postaju vezane za logor i uključuju se u suradnju. Od prvog pokušaja hapšenja Milana Mataije 31. srpnja 1941. Milan do 10. rujna 1941. još radi u ledeničkim i krmpotskim selima na organizaciji ustanka, ali više ne spava u svojoj kući niti u nju svraća. Krije se kod nekoliko obitelji. Najviše se zadržao u kući Tereze Frković (udovica živjela je sama, nepismena, stara oko 65 godina) koja je odigrala značajnu ulogu u povezivanju Milana s više ljudi. S Milanom do odlaska u logor i kasnije iz logora u ledenička sela navraćaju Toma Strizić, Veljko Kovačević, Nikola Car Crni, Nikola Trbović i Ivan Hariš. Milan ih slobodno uvodi u obitelji ledeničkih sela. Žene to vide i znaju.

U srpnju i kolovozu održavaju se značajni partijski sastanci, a u srpnju i s drugovima iz Drežnice na Bačvini. Ana Mataija organizira i donosi hranu na zakazana mjesta, druge žene peku kruh i pomažu, a u svemu tome surađuje više žena. Iako nisu znale kamo to i kome ide, o tome nikome nisu ništa govorile. I u sakupljanju hrane za logor u Viševici sudjeluje više žena. Postoji dobra veza i suradnja s drežničkim narodom.

29. rujna 1941. Talijani hapse i odvode u zatvor Anu Mataija sa šestero djece i Pepu Mataija (majku Milana Mataija). Ana je ostala u zatvoru u Novom do veljače 1942. Hapsi se obitelj Petra Komadine, pa i njegova majka Marija ostaje u zatvoru. Hapse se i druge žene zbog sumnje da surađuju s partizanima. Tako Talijani hapse i odvode u zatvor Mariju Mataija Crnu. Talijani su vršili na nju pritisak da prizna gdje se krije Milan Mataija.

Vjerojatno po nalogu ledeničkog popa Stipa Vučetića Talijani hapse Katu Butković (majka Ane Butković) koja je duže vremena provela u zatvoru. Od Kate su tražili da prizna s kim se Ana sastajala u Ledenicama u lipnju i srpnju, dok je bila na ferijama. Anka je zaista tražila od Milana i Petra Komadina savjet da li da ostane ili da se vrati u Zagreb; koncem srpnja Milan joj je savjetovao da je najbolje da se vrati u svoju organizaciju gdje je bila povezana kao skojevka.

Na Maloj Gori 15. listopada 1941. Talijani su zapalili kuću Tome Krmpotića Tomuline zbog sumnje da služi kao partizanska baza. Uhapsili su i odveli u zatvor pet članova obitelji Marije i Dragice Krmpotić. Ostaju u zatvoru do konca 1941. u Novom.

Ledenički partizanski logor Bilo osnovan je 12. studenoga 1941. Nekoliko dana po osnivanju u njemu je bilo 18 boraca, a do konca 1941. 85 boraca, od čega 80 Ledeničana iz svih ledeničkih sela.

Talijani drže svoj garnizon u Brezama s prevenstvenim zadatkom da štite pilanu i omoguće maksimalnu eksploataciju drveta iz obližnjih šuma. Većina radnika i kirijaša ledeničkih sela radila je u Brezama i Talijani su ih imali pod svojom kontrolom, a tako i sva ledenička sela. Cesta Novi — Bater — Breze bila je puna talijanskih vojnih kamiona koji su uz pratnju talijanskih vojnika odvozili građu i trupce. Išli su u patrole i kroz sela. Veza s logorom u Bilu ipak je postojala, vršeno je i snabdijevanje logora. Iz logora se dolazilo noću i na određene punktove.

U tom razdoblju od polovice studenoga do polovice prosinca 1941, osim drugarica koje su bile birane u prvi odbor AFŽ-a, kao punktovi služile su i veze s drugovima iz logora. Nijh su održavali: Ljuba Mataija, Danica Frković, Marija Miletić, Marija Mataija Jožina, Mare Mataija Crna, Bara Mataija, Anka Mataija, Jela Mataija Plasinova i Kata Mataija (Lasa).

U srpnju 1941. Milan i Toma Strizić osnivaju Aktiv žena, ili kako su ga nazivali Aktiv aktivista, koji je imao ulogu da oko sebe okuplja aktivnije žene, Takav aktiv osnovan je u kući Antona Mataije Sušića, a sačinjavale su ga Anka Mataija Kozina, Marija Stilin i Zora Mataija Bulić.

Uz pomoć boraca iz Bribirskog, Drežničkog i Gomirskog logora s oko 50 boraca iz logora Bilo organiziran je 17. prosinca 1941. napad na talijanski garnizon u Brezama. Napad nije uspio, ali su Talijani imali jednog mrtvog podoficira, a jedan podoficir i jedan vojnik bili su teže ranjeni. Uz pojačanja iz Novog i Ledenica 18. prosinca 1941. Talijani se povlače iz Breza i uništavaju pilanu.

Tako su postala djelomično slobodna sva ledenička sela, osim mjesta Ledenice, Breze, Lovasi, Bulići, Mataija, Pemperi, Mataija Draga, Jurčići, Krmpotići, Šajini, Crno, Stilini, Smolčići i Bater te sela Gornjih Zagona.

Dotadašnji politički rad na pripremi ustanka i rezultati borbi ustanika ovdje i šire, krute mjere okupatora i ustaša koji su više desetina ljudi proveli kroz zatvore u Ledenicama, Novom, Ogulinu i Jasenku, postavile su narod pred dilemu da li da se stavi pod zaštitu okupatora ili da se priključi ustanku. Međutim, dobrovoljno, bez dogovora u logor Bilo stigla je 17. i 18. prosinca masa ljudi. Time su stvoreni uvjeti za normalan aktivan politički rad u oslobođenim selima. U opću aktivnost suradnje, sudjelovanja i pomaganja uključuju se žene, omladina i sve što može služiti otporu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Rukovodstvo logora i partijske organizacije iskoristile su tu okolnost; sva slobodna sela uključena su u aktivan politički rad i pod kontrolu partizana.

Kasniji događaji potvrdili su da je narod masovno bio uz pokret. Po odluci već biranog NOO-a narod iz srednjeplaninskih sela (Crno, Šajini, Stilini, Smolčići, Bater, Jurčići i Krmpotići) 12. ožujka 1942. napušta svoje domove i preseljava se u šumu u barake kako ne bi stradao od Talijana. Kod iseljavanja bio je mali broj obitelji koje su otišle u Ledenice Talijanima. I u zbjegovima narod je ostao jedinstven, uz NOB-u.

Na bazi okružnice broj 3 od rujna 1941. koju je izdalo partijsko rukovodstvo Hrvatske pred kraj 1941. godine, u svim slobodnim selima birani su takozvani akcioni odbori koji su vršili funkciju vlasti do biranja NOO-a (4. veljače 1942) za oslobođeni teritorij. Poslije 17. prosinca 1941. za sva slobodna sela prestala je djelovati ustaška i talijanska vlast u Ledenicama i Novom.

Narod se masovno odlučio i priključio partizanima i ne ide više u »žicu« k Talijanima i ustašama.

Posebno je poslije osnivanja Ledeničkog logora većina muškaraca u logoru. Sav teret ostao je na ženama. Jedan od najtežih problema bio je snabdijevanje i organizacija prehrane jedinice u logoru 1941/1942. U taj zadatak masovno su bile uključene sve žene, a posebno omladinke.

Prije formiranja odbora AFŽ-a, koji je odmah preuzeo ulogu Općinskog odbora, odabrane aktivnije djevojke organizirano su djelovale među ženama u svojim selima. Sve žene bile su početkom 1942. uključene u AFŽ. Bilo je praktički nemoguće da se sastanci za sva oslobođena sela održavaju na jednom mjestu, pa su postojali i seoski odbori o kojima, na žalost, ne postoje sačuvani podaci. Članice Općinskog odbora održavale su seoske sastanke i prisustvovale im. Teško je reći koliko je žena bilo uključeno u rad počev od 20. prosinca. Sve su bile uključene u prokret, u probleme sela i zadatke koje je postavljala NOB-a.

Prvi odbor AFŽ-a sačinjavale su Dragica Pemper Buvina, predsjednica, Marija Mataija Plasinova, tajnica, i članice Zora Jurčić, Ana Smolčić Cokova, Marija Smolčić, Jelka Mataija, Kata Mataija Pavlova, Danica Mataija Kuleničina i Danica Mataija Bulić. Kasnije je u odbor kooptirana Ana Mataija i birana za predsjednicu, a odbor je dobio i formalni naziv Općinski odbor AFŽ-a Ledenice.

Prvi odbor AFŽ-a biran je na inicijativu i uz aktivno sudjelovanje drugova iz logora, odnosno čete, a posebno Milana Mataije i Ladislava Vivode. Oko formiranja odbora AFŽ-a, organizacione strukture i zadataka dosta je pomogao i Josip Đerđa koji se u to vrijeme nalazio u Mataija Dragi.

Jedna grupa od tada aktivnih žena ušla je u prvi NOO biran u Mataija Dragi 4. veljače 1942, a to su: Ana Smolčić Cokova, Zora Jurčić, Pava Mataija Sušićeva, Jelka Mataija i Danica Mataija Kuleničina.

Uloga, zadaci i teški mukotrpni dani u toku NOB-e u Ledenicama bit će obrađeni naknadno. Ali treba i sada istaći da su naročito spomenute drugarice iz odbora odmah početkom 1942. uspostavile čvrstu vezu sa ženama mjesta Ledenice, Povile i Klenovica gdje su bili talijanski garnizoni.

Tada birani odbori AFŽ-a i drugi organi vlasti ostali su u svojoj funkciji za sva spomenuta sela cijelo vrijeme rata, djelujući iz oslobođenog teritorija. Gorjela su sela, barake, prolazile su ofanzive, mijenjane su lokacije zbjegova, ali ciljevi NOB-e ostali su svetinja.*

* Za obradu ove teme korišten je pisani materijal o razvoju ustanka u Ledenicama, a posebno pisane izjave Ane Smolčić-Balen Cokove, Zore Jurčić-Pađen Mikićeve i Dragice Pemper. U obradi su sudjelovali Ana Mataija, Jura Mataija Žirica, Milan Krmpotić, Jura Mataija Sušić te Grga i Petar Frković.